

Ю.В. ОГАРЕНКО*Гуманітарний університет "ЗДМУ"*

УДК 343.222.4

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСІБ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ СПЕЦІАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЧИ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Досліджена кримінальна відповідальність осіб, які вчинили злочин під час виконання спеціального завдання по запобіганню злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації за законодавством України; проведений порівняльний аналіз даної норми з кримінальним законодавством Російської Федерації та Республіки Білорусь.

Сьогодні на найвищому рівні державної влади визнано існування в Україні організованої злочинності, тому підвищення ефективності протистояння їй є одним із найважливіших завдань, що впливає з оцінки сучасної кримінальної ситуації в країні. Проблеми такого протистояння організованій злочинності, що набуває транснаціонального (транскордонного) характеру, неодноразово обговорювалися на міжнародних форумах і наукових-практичних конференціях. Що стосується вітчизняної науки, то її внесок у розробку цієї проблеми не можна визнати задовільним, хоча останнім часом намітилися позитивні зрушення. А питання, пов'язані з організованою злочинністю сьогодні є найбільш злободенними, оскільки злочинна діяльність організованих груп і злочинних організацій - одна з найбільш небезпечних видів сучасної злочинності.

Особлива безпека організованої злочинності виявляється, перш за все, в тім, що вона в більшості випадків зазіхає на комплекс найбільш значущих соціальних цінностей, таких як життя і здоров'я людей, власність, нормальну діяльність господарських, фінансових, управлінських структур і інститутів. Крім того, злочини, які вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, у більшості випадків відрізняються високим професіоналізмом виконання, і нерідко носять тяжкий характер. Тобто, здійснення злочину групою осіб завжди значно підвищує суспільну небезпеку діяння в порівнянні з аналогічним злочином, вчиненим однією особою.

Такі злочини важко розкрити тільки традиційними методами, тому все частіше використовуються оперативно-розшукові методи негласного характеру, зазначені в ст.8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" [1], серед яких - проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співпрацює з ним. Під час розкриття злочинної діяльності організованої чи групи злочинної організації оперативним працівникам часто знаходяться "на межі" між законними та незаконними діями. Тому питання підстав і меж кримінальної відповідальності осіб, які виконують спеціальне

завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації є актуальними і привертають особливу увагу науковців та практичних працівників правоохоронних органів.

В науці кримінального права практично не приділялося належної уваги питанням, пов'язаним з виконанням спеціального завдання по запобіганню злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставиною, що виключає злочинність діяння. Більшість фахівців торкалися загальних питань. Так, наприклад, цієї проблемою займалися П.П. Андрушко, Л.В. Багрий-Шахматов [2], Ю.В. Баулін, П.А. Воробей, В.П. Дибенко, М.Й. Коржанський, О.А. Лемешко, В.І. Осадчий та ін. Особливо недостатня увага приділялася питанням, пов'язаним з кримінальною відповідальністю особи, яка виконує спеціальне завдання. Така особа для розкриття злочинної діяльності організованої групи змушена виконувати протиправні дії під примусом відповідних обставин або членів злочинної групи, і закон відносить їх до обставин, що вчинюються вимушено і виключають злочинність діяння.

Метою статті є дослідження певних дискусійних питань, пов'язаних з кримінальною відповідальністю осіб, які вчинили злочин під час виконання спеціального завдання по запобіганню злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації за законодавством України, а також проведення порівняльного аналізу даної норми з кримінальним законодавством окремих держав колишнього СРСР на прикладі Російської Федерації та Республіки Білорусь.

В КК України згаданий вид оперативно-розшукової діяльності носить назву "Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації" (ст.43) [3, с.157-160] і є обставиною, що виключає злочинність діяння. Введення цієї статті було обумовлене розширенням засобів і підвищенням ефективності боротьби з організованою злочинністю. Подібну ж норму вклучає і КК Республіки Білорусь "Перебування серед співучасників зло-

чину за спеціальним завданням" (ст.38) [4, с.54]. Якщо порівняти ці статті, то можна побачити багато розбіжностей. По-перше, на відміну від КК України, КК РБ передбачає як обставину, що виключає злочинність діяння, дії особи, яка не тільки виконує спеціальне завдання з попередження злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, але і виконання завдання з попередження чи розкриття будь-якого злочину. Тобто, цей злочин може вчинятися і не організованою групою чи злочинною організацією, а, наприклад, групою осіб, які діяли за попередньою змовою [5]. Дане положення вигідно розширює можливості боротьби зі злочинністю. По-друге, у ч.2 ст.38 КК РБ вказується, що правила частини першої згаданої статті не застосовуються до особи, яка вчинила тяжкий чи особливо тяжкий злочин, пов'язаний з посяганням на життя чи здоров'я іншої людини. Подібне положення більше захищає права і законні інтереси потерпілих, однак обмежує права осіб, які виконують спеціальне завдання, оскільки не робиться наголосу на навмисності вчинених злочинів. Крім того, не передбачені пільгові правила призначення покарання такої особи.

У КК Російській Федерації подібна стаття взагалі відсутня, а для оцінки дій особи, яка вчинила злочинне діяння внаслідок виконання нею спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, за принципом аналогії застосовується стаття 39 КК РФ "Крайня необхідність" [6, с.19-20]. Іншими словами, дана проблема не врегульована нормами кримінального права РФ, хоча про виконання спеціального завдання, як про один з видів оперативно-розшукових заходів, згадується у главі 2 ст.6 Федерального закону "Про оперативно-розшукову діяльність".

Законодавець вказує, у яких випадках заподіяння шкоди діями осіб, які виконують спеціальне завдання відповідно до закону, визнається правомірним. По-перше, відповідно до законодавства КК України особа повинна виконувати завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, а відповідно до КК РБ, виконувати спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочину. По-друге, спеціальне завдання має бути документально оформлене (це обов'язкова умова як для КК України, так і для КК РБ). По-третє, метою як цього завдання, так і злочинного діяння повинно бути лише попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (злочину – відповідно до КК РБ). По-четверте, вчинення злочину має бути змушеним. Це означає, що особа через обставини, що склалися не могла діяти інакше без ризику для свого життя чи якщо інакше завдання не могло бути виконане. Крім того, законодавець Республіки Білорусь роз'яснює, що особа, яка виконує завдання з попередження чи розкриття злочину, повинна діяти разом з іншими учасниками злочину. Якщо ж злочин вчинюється нею самостійно - вона підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах.

Незважаючи на існування в КК України і РБ цих статей виникають проблеми при визначенні підстав і меж кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочин під час виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття діяльності організованої групи чи злочинної організації або з попередження чи розкриття злочину.

Вчинення злочину особою, яка виконує спеціальне завдання, є кримінально-караним у наступних випадках.

Законодавець України як головну ознаку виділяє намір, а в КК РБ подібна ознака не зазначена. Іншими словами, особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності у випадку вчинення нею тяжкого чи особливо тяжкого злочину, пов'язаного з посяганням на життя чи здоров'я іншої людини з необережності. Іноді факт виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочину може бути врахований судом як пом'якшуюча обставина (див. ст.36 КК РФ). Однак, на нашу думку, подібне визначення не в повній мірі відповідає потребам практичних працівників і викликає певні складнощі та незручності при кваліфікації.

На відміну від КК РБ, частина 3 ст.43 КК України говорить про притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які виконують спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації за наступних умов: 1) особа не може бути засудженою до довічного позбавлення волі; 2) покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене на термін, більш половини максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за вчинений злочин.

Крім того, у ст.66 КК України прямо зазначено, що виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане зі злочинном, є обставиною, що пом'якшує покарання. Законодавець же РБ передбачає лише право (але ніяк не обов'язок) суду врахувати цю обставину як таку, що пом'якшує покарання. Що стосується законодавства Російської Федерації, то відповідно до КК виконання спеціального завдання не є обставиною, що пом'якшує покарання. Застосування ж ст.39 "Крайня необхідність" за принципом аналогії, на підставі всього сказаного вище (особливо на підставі умов, при яких особа не підлягає кримінальній відповідальності), представляється досить спірним. Наприклад, за ст.39 КК РФ не є злочином заподіяння шкоди нанесеної внаслідок усунення небезпеки, що загрожує особі, правам даної особи, чи інших осіб, охоронюваним законом інтересам суспільства чи держави [7]. У відповідності ж до законодавства України і Республіки Білорусь особа, яка виконує спеціальне завдання, не підлягає кримінальній відповідальності й у випадку, коли вона вчинила злочин з тієї причини, що через обставини, що склалися не могла діяти інакше, тому що: 1) могла бути викритою; 2) не могла інакше одержати необхідну інформацію; 3) не могла інакше виконати спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (у КК РБ - запобігання чи розкриття злочину).

На підставі викладеного можна зробити висновок, що і в законодавстві України, і в законодавстві Російської Федерації, а також Республіки Білорусь питання про відповідальність осіб, які виконують спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, або по запобіганню чи розкриттю злочину, в достатній мірі не врегульоване на законодавчому рівні. Однак викладене у ст.38 КК РБ могло би вигідно доповнити ст.43 КК України і, на нашу думку, її зміст слід викласти у наступній редакції:

"Стаття 43. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

1. Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання,

знаходячись в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їхньої злочинної діяльності, або, виконуючи спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочину, була змушена заподіяти шкоду правоохоронюваним інтересам.

2. Правила частини першої цієї статті не застосовуються до особи, яка навмисно вчинила тяжкий чи особливо тяжкий злочин, пов'язаний з посяганням на життя чи здоров'я іншої людини чи настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків.

3. Особа, яка вчинила злочин, передбачений частиною другою цієї статті, не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більш половини максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про оперативно-розшукову діяльність”// Кримінально-процесуальний кодекс України. –К.: “Інком”, 1993.

2. Багрий-Шахматов Л.С. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации: Общая часть: Курс лекций. –Одесса: АТ «Бахва», 1998. – 192 с.

3. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар /Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Стапися, В.Я. Тація. –К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.

4. Уголовный кодекс Республики Беларусь. –Мн.: Амалфея, 2000. –510 с.

5. Уголовное законодательство Республики Беларусь и Российской Федерации: Сравнительный анализ /Под ред. Н.И. Ветрова, А.Я. Гришко, В.В. Мороза. –М.: ЮИ МВД России, 2000. –101 с.

6. Уголовный кодекс Российской Федерации: Официальный текст. –М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1997.

7. Корнеевский Ю.В., Токарева М.Е. Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам. –М.: Юрлитинформ, 2000. –152 с.

Надійшла до редколегії 06.07.2004

ОГАРЕНКО Ю.В. ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЛИЦ, ВЫПОЛНЯЮЩИХ СПЕЦИАЛЬНУЮ ЗАДАЧУ ПО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЮ ИЛИ РАСКРЫТИЮ ПРЕСТУПНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНИЗОВАННОЙ ГРУППЫ ИЛИ ПРЕСТУПНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Исследована уголовная ответственность лиц, совершивших преступление при выполнении специальной задачи по предотвращению преступной деятельности организованной группы или преступной организации по законодательству Украины; проведен сравнительный анализ данной нормы с уголовным законодательством Российской Федерации и Республики Беларусь.

OGARENKO JU. V. PROBLEMS CRIMINAL LIABILITY OF THE PERSONS WHO ARE CARRYING OUT THE SPECIAL TASK UNDER THE PREVENTION OR DISCLOSING OF CRIMINAL ACTIVITY OF ORGANIZED GROUP OR THE CRIMINAL ORGANIZATION: COMPARATIVE ASPECT

It is investigated criminal by the responsibility of the persons who have committed a crime at performance of a special task on prevention of criminal activity of organized group or the criminal organization under the legislation of Ukraine; the comparative analysis of the given norm with the criminal legislation of the Russian Federation and Byelorussia is carried out.

I.O. ПАНОВ

Національний університет внутрішніх справ

УДК 35.077.6+351.746

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ НАКЛАДЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ ДІЛЬНИЧНИМ ІНСПЕКТОРОМ МІЛІЦІЇ

Виконаний аналіз діяльності дільничних інспекторів міліції щодо накладення адміністративних стягнень та з'ясовані особливості їх застосування.

Накладення стягнення за вчинення адміністративного правопорушення є важливим елементом юрисдикційної